

ВДОВЕНКО Н.М., д-р екон. наук

Національний університет біоресурсів і природокористування України

МЕТОДОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

У статті розглянуто питання методологічного забезпечення державного регулювання аграрного сектору з погляду його відповідності до вимог інвестиційно-інноваційної моделі розвитку. Обґрунтовано, що методологія і системний підхід виступають як взаємодоповнюючі інструменти. У дослідженні доведено необхідність посилення економічної ролі держави, спрямованої на сфери і галузі суспільного життя, які потребують її певного втручання. Аналіз еволюції державного регулювання економіки України в цілому та аграрного сектору зокрема, вказує на зменшення уваги до системно-методологічного інструментарію, що гальмує формування національних систем: інноваційної, інформаційного суспільства.

Ключові слова: виробництво, держава, економіка, методологія, регулювання.

Постановка проблеми. Стратегія економічного та соціального розвитку України на 2004-2015 роки актуалізує глибоке реформування діючого інструментарію економічної політики: сформований в умовах економічної кризи, він поки що не націлений на забезпечення якісних перетворень – інноваційний розвиток. Тому потрібні суттєві зміни в механізмах трансформаційних процесів, їхнє системне оновлення, тобто осмислений перехід до моделі ринкових перетворень, де саморегулювання поєднується з ефективним державним регулюванням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання галузевого державного регулювання досліджували такі вітчизняні вчені: А. Діброва, В. Галушко, С. Кваша, О. Могильний, Д. Стеченко, Л. Швайка та інші. Проте рівень системно-методологічної досконалості державного регулювання аграрного сектору нині є незадовільним стосовно його відповідності до вимог інвестиційно-інноваційної моделі розвитку, що актуалізує проведені дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є вдосконалення методології державного регулювання аграрного сектору, яка має забезпечувати аналіз і синтез її пізнання, диференціацію та інтеграцію виробничо-обмінних процесів (у розрізі певних об'єктів і суб'єктів), галузеве системоутворення.

Матеріал і методика досліджень. Методологічною базою дослідження є діалектичний метод пізнання дійсності, системний, комплексний, диференційований підходи до вивчення економічних явищ, фундаментальні дослідження вітчизняних і зарубіжних учених із проблем державного регулювання економіки, закони, програми, концепції та інші законодавчі документи, дані Організації ООН з питань продовольства та сільського господарства (FAO), Світової організації торгівлі (WTO), а також наукова інформація, що має форму недрукованої продукції і розміщена у світовій комп'ютерній мережі Internet. Методика досліджень включає систему специфічних методів в поєднанні з теоретичними аспектами функціонування та розвитку аграрного сектору: абстрактно-логічний, монографічний – для комплексного вивчення сучасного стану державного регулювання аграрного сектору та визначення тенденцій і закономірностей, що впливають на його розвиток; порівняння – для зіставлення економічних явищ у різні часові періоди з метою виявлення причинно-наслідкового зв'язку.

Результати досліджень та їх обговорення. На сучасному етапі однією з особливостей ринкової економіки, вважає П.М. Макаренко, є посилення економічної ролі держави [1]. Економічна енциклопедія визначає: *управління* – вплив на процес, об'єкт чи систему для збереження їхньої стійкості або переведення з одного стану в інший відповідно до визначених цілей; *управління державне* – організаційно-регулююча діяльність держави (через систему її органів та посадових осіб), спрямована на сфери і галузі суспільного життя, які потребують її певного втручання; *державне регулювання економіки* – сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу державних установ і організацій на розвиток суспільного способу виробництва для стабілізації та пристосування до умов, що змінюються; *ієрархія управління* – спосіб побудови систем управління різними економічними об'єктами з визначенням порядку підпорядкування нижчих елементів та ланок системи вищим. Аспекти актуалізації всебічної розробки науково-методологічних засад управління для отримання реальної вищої управлінської якості у вигляді позитивного синергетичного ефекту відзначав В.В. Юрчишин [2]. Але суспільно-економічні формації, вважають А.І. Амоша та інші вчені, стають рушійною, а потім і пануючою силою у системі виробничих і суспільних відносин лише тоді, коли приходять у рух усі без винятку складові елементи економічної системи, що притаманні даній і ніякій іншій суспільно-економічній формації [3].

Дослідження О.М. Могильного доводять, що методологічною базою переходу від гіпертрофованої адміністративно-командної системи регулювання аграрного виробництва та державно-регуляторних відносин у цій сфері є, по-перше, заміна господарського механізму централізовано-планової економіки на організаційно-економічний механізм регулювання відтворювальних параметрів ринковими засобами, по-друге, поетапна відмова держави від виконання тих функцій, які ефективніше виконуються ринковими інститутами, і, по-третє, спрямування державою тих проявів ринкової стихії, що призводять до небажаних суспільних наслідків [4]. Те, що гармонізація дій держави і ринку – необхідна передумова суспільного прогресу, стверджує і Р. Коуз. Але при цьому він підкреслює, що для прийняття рішення про те, кому з багатьох претендентів слід дозволити використовувати обмежений ресурс, держава повинна створювати правову систему для встановлення прав власності і вирішення суперечок, до того ж з'явлення нових технологій не повинно вражати юристів і економістів до такої міри, щоб вони змінювали існуючу правову і економічну систему, не переконавшись перед цим, що ці зміни необхідні [5]. Сам по собі факт, що стара система, як колись підкреслював Г. Спенсер, яка у свій час була корисною, а у нові часи стає перешкодою прогресу [6], ще не є підставою радикальності системних перетворень. Моральне зношення будь-якої системи лише свідчить про необхідність не змін її взагалі, а лише таких змін, які відповідають принципам і методам системного підходу. Інакше буде заміна не старої системи на більш інноваційну, а заміна системи на хаос.

На думку Г. Саймона, у галузі державного управління ми й досі не маємо адекватних лінгвістичних і концептуальних засобів для реалістичного і адекватного опису навіть найпростішої адміністративної організації, опису, який дає змогу провести науковий аналіз ефективності її структури та функціонування. Тому прийняття кожного рішення передбачає вибір мети та адекватної до неї діяльності, а ця мета може бути проміжною на шляху до більш далекої, поки не буде досягнуто відносної кінцевої мети. Г. Саймон доречно вказує й на те, що проблеми рідко постають перед адміністраторами в ідеальному, ретельно підготовленому вигляді, тобто коли ціннісні і фактові елементи дбайливо підібрані і розсортовані. Визначаючи сутність поняття “критерій ефективності”, він уточнює те, що “діяти ефективно” означає лише “використовувати найкоротший спосіб і найдешевші засоби для досягнення бажаних цілей”, а тому “критерій ефективності” є абсолютно нейтральним щодо цілей, котрі необхідно досягти. Звичайно, вимога “бути ефективним” є найголовнішою з усіх, які організація висуває щодо рішень членів будь-якого адміністративного агентства. Але критерій ефективності найлегше зрозуміти у відношенні його до комерційних організацій, метою яких, як правило, є одержання прибутку, тоді як застосування цього критерію в некомерційних організаціях є набагато складнішим (монетарний ефект політики у сфері кадрів неможливо оцінити безпосереднім чином, тому критерій ефективності не можна застосувати до рішень урядових агентств, не враховуючи наслідків, які може мати діяльність цих агентств з погляду економіки в цілому, і у сфері державного управління варто знайти певний заміник грошовій вартості продукції як мірилу цінності). Іншими словами, де “людина економічна” прагне максимізації, тобто обирає найкращу альтернативу із усіх її доступних, адміністратор задовольняється “достатньо добрим” результатом. І управління має стати теорією цілеспрямованої і обмеженої раціональності – такої поведінки людей, коли вони прагнуть “достатньо доброго” результату, бо неспроможні досягти максимального [7]. А “достатньо добрий” результат є наслідком системної методичності процесу.

Запропоновані Г.П. Щедровицьким принципи методологічної організації системно-структурних досліджень і розробок базуються на виділенні шести ознак методологічної роботи: 1) суть методологічної роботи полягає не стільки в пізнанні, скільки у створенні методик і проектів, вона не лише відображає, але також і більшою мірою створює, творить заново, у тому числі – через конструкцію і проект; 2) методологія саме тим відрізняється від методики, що вона до межі насичена знаннями і включає чітко відмежоване, виділене і рафіноване дослідження: методологічна робота і методологічне мислення сполучають проектування, критику і нормування з дослідженням і пізнанням; 3) методологія створює дуже складні композиції зі знань різного типу, недоступні традиційній науці; 4) методологія прагне з'єднати і сполучає знання про діяльність і мислення зі знаннями про об'єкти цієї діяльності і мислення; 5) для методології характерний облік відмінності і множинності різних позицій діяча у відношенні до об'єкта; 6) у методології скріплення і об'єднання різних знань відбувається, перш за все, не за схемами об'єкта діяльності, а за схемами самої діяльності. І далі Г.П. Щедровицький вказує, що специфіка системного підходу може бути визначена лише у разі описання структури і форм організації методологічної роботи, бо системний підхід – це лише підрозділ і особлива організованість

методології і методологічного підходу (він виникає в умовах, коли доводиться об'єднувати декілька різних предметів та рухатися відповідно до засобів методології [8]).

На думку І.В. Блауберга, система – поняття, яке слугує для відтворення в знанні цілісного об'єкта за допомогою специфічних принципів, певних понятійних і формальних засобів, а системний підхід слід розглядати як переважно методологічний напрям сучасної науки [9]. З погляду В.Н. Садовського, системний підхід саме й орієнтований на виявлення методологічних принципів теоретичного відтворення у знанні уявлень про системні об'єкти, а загальна теорія систем є загальною теорією системних теорій – це міждисциплінарна сфера наукового дослідження, яка включає: 1) розробку засобів представлення як систем об'єктів, що досліджуються; 2) побудову узагальнених моделей системи і моделей для класів і властивостей систем, їх поведінки, історичного розвитку, ієрархічної побудови, процесів управління у системах тощо; 3) дослідження концептуальної структури теорії систем, а також й різних системних концепцій і розробок [10].

Посилення ролі системного підходу у практиці управління відбулося в Україні із прийняттям ДСТУ серії ІСО 9000 (рис. 1), де цей підхід розглядається як реалізація методів ідентифікації, розуміння, управління взаємопов'язаними процесами як системою, що фактично сприяє організації у результативнішому та ефективнішому досягненні її цілей. Отже, методологія і системний підхід в управлінні – це взаємодоповнюючі інструменти.

На думку М.З. Згуровського та Н.Д. Панкратової, системне дослідження є відгуком суспільства на безперервне: 1) ускладнення структури техносфери; 2) прискорення зміни технологій і поколінь техніки; 3) складності задач управління; при цьому у процесі формування системної методології повинні враховуватися такі фундаментальні принципи: а) системна узгодженість (методів, методик, програм); б) процедурна повнота та інші [11].

Слід зауважити, що взагалі поняття “методологія” і “система” дуже, на жаль, рідко використовуються у вітчизняному законодавстві. Так, в основних засадах і напрямках становлення економіки України в кризовий період [12] вказувалося, що методологічні підходи, на яких ґрунтуються “Основні засади”, передбачають саме системний і комплексний характер визначення державного регулювання економіки, з урахуванням органічного поєднання його з ринковими саморегуляторами і досвіду розвинутих країн у подоланні кризи в післявоєнній історії. Стратегія інтеграції України до ЄС [13] згадує про орієнтацію на сучасні системи загальноєвропейського виробництва. Послання Президента України до Верховної Ради України у 2000 р. дає інформацію, що не вдалося сформувати дієздатну систему державного управління ринковими перетвореннями, докорінно змінити стиль, методи і традиції, успадковані від адміністративної системи. У результаті утворилася глибока суперечність між новими (значною мірою ринковими) відносинами і діючою системою управління. Що ж стосується аспектів методології, то у Посланні-2002 вони згадуються лише у контексті застосування уніфікованої статистичної методології ЄС.

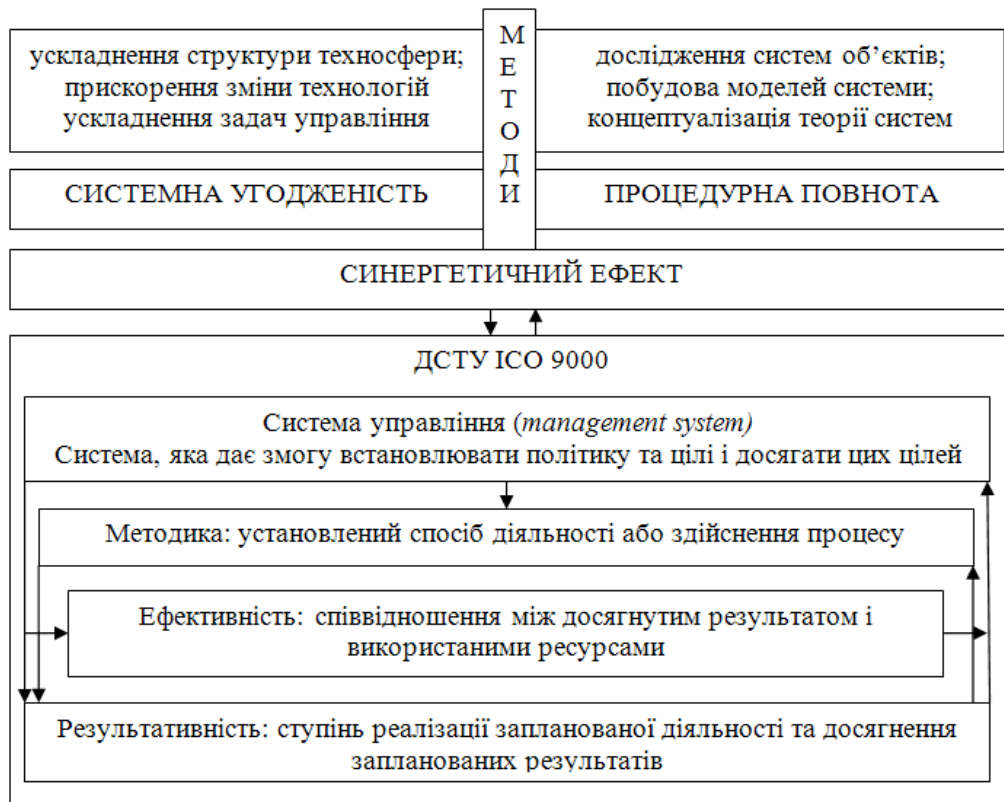

Рисунок 1. Загальна схема системно-методологічного простору організації управління економічними системами [2-11].

Висновки. Враховуючи викладене, зробимо такі узагальнення:

- диференціація та інтеграція виробничих об'єктів і суб'єктів управління (аналіз та синтез у дослідженні) є формою застосування методу, який у процесі забезпечення зв'язку між ними та їх складовими розширюється у систему;
- методологія спрямована на процес отримання нових знань, в якому і вона стає усе більш складним інструментом, де збільшується дистанція між філософськими та спеціальними методами оцінки управлінських систем;
- синергія та емерджентність існують як системний ефект узгодження усіх сторін взаємодії держави і ринку, при цьому це ефект, який є втіленням не максимальних, а "достатньо добрих" результатів методологізації процесів;
- аналіз еволюції державного регулювання економіки України в цілому та аграрного сектору зокрема, вказує на зменшення уваги до системно-методологічного інструментарію, що гальмує формування національних систем: інноваційної, інформаційного суспільства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Макаренко П.М. Моделі аграрної економіки / П.М. Макаренко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 682 с.
2. Юрчишин В.В. Стратегічні аспекти пореформеного розвитку аграрних відносин: Зб. наук. пр. / В.В. Юрчишин. – К.: ІАЕ УААН, 2001. – С. 17–18.
3. Амоша А.И. Каноны рынка и законы экономики. Процесс распределения и общественные отношения / А.И. Амоша, Н.Д. Прокопенко, Е.Т. Иванов. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 2001. – Кн. 4. – 546 с.
4. Могильний О.М. Регулювання аграрної сфери / О.М. Могильний. – Ужгород: ІВА, 2005. – 400 с.
5. Коуз Р. Федеральная комиссия по связи / Р. Коуз // Экономическая политика. – № 3. – 2007. – С. 111–146.
6. Спенсер Г. Изучение социологии. Воспитание умственное, нравственное и физическое / Г. Спенсер. – Мн.: БелЭн, 2006. – 816 с.
7. Саймон Г.А. Адміністративна поведінка: Дослідження процесів прийняття рішень в організаціях, що виконують адміністративні функції / Г.А. Саймон: пер. з англ. – К.: АртЕк, 2001. – 392 с.
8. Щедровицкий Г.П. Принципы и общая схема методологической организации системно-структурных исследований и разработок / Г.П. Щедровицкий // Системные исследования: Методологические проблемы. Ежегодник 1981. – М.: Наука, 1981. – С. 127–158.
9. Блауберг И.В. Проблема целостности и системный подход / И.В. Блауберг. – М.: Эдиториал УРСС, 1997. – 448 с.
10. Садовский В.Н. Основания общей теории систем. Логико-методологический анализ / В.Н. Садовский. – М.: Наука, 1974. – 278 с.

11. Згуровский М.З. Системный анализ: проблемы, методология, приложения / М.З. Згуровский, Н.Д. Панкратова. – К.: Наукова думка, 2005. – 743 с.

12. Про основні засади і напрями становлення економіки України в кризовий період: Постанова Верховної Ради України від 15.06.1994 № 61 // Відомості Верховної Ради. – 1994. – № 32. – С. 292.

13. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України № 615 від 11.06.1998 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 24. – С. 3.

Методологическое обеспечение государственного регулирования аграрного сектора

Н.М. Вдовенко

В статье рассмотрены вопросы методологического обеспечения государственного регулирования аграрного сектора с точки зрения его соответствия потребностям инвестиционно-инновационной модели развития. Обосновано, что методология и системный подход являются взаимодополняемыми инструментами. В исследовании доказана необходимость усиления экономической роли государства, направленной на сферы и области общественной жизни, нуждающиеся в определенном государственном вмешательстве.

Ключевые слова: производство, государство, экономика, методология, регулирование.

Methodological support for government regulation of agriculture

N.M. Vdovenko

The article is devoted the main questions methodological ensuring by government intervention in agrarian сектор. The methodology and system approaches in government as a interchangeability instruments are substantiated. We prove the necessity of the state economic sector and aimed at the field of public life that require its specific intervention.

Key words: production, state, economics, methodology, regulation.